

Derleme Makalesi

Gönderim Tarihi: 28.02.2022

Kabul Tarihi: 30.04.2022

Yayın Tarihi: 18.06.2022

Yazıt Kùltür Bilimleri Dergisi, 2022, 2(1): 119-129

Review Article

Received Date: 28.02.2022

Accepted Date: 30.04.2022

Published Date: 18.06.2022

DOI Number: 10.29228/yazitdergisi.9

KAZAK TÜRKLERİ VE TÜRKİYE TÜRKLERİ ARASINDAKİ KÜLTÜREL BENZERLİKLER ve FARKLILIKLAR

Cultural Similarities and Differences between Kazakh Turks and Türkiye Turks

Aliya BOSTANOVA*

ÖZ

Kùltür, insanların, toplumların yaşayış biçimlerini anlatır. Gündelik ve sosyal hayattaki davranışlarımızı oluşturan kùltür kavramı geçmişten geleceğe maddi ve manevi insanlık değerlerini içine alan ayrıca o kùltürün içerisinde yaşayan bir kişiye çevresi tarafından aktarılan bir köprü kurar. Kùltür kavramı, bir devletin, milletin yönetim şeklinden adalete, eğitimden, gelenek ve göreneklere kadar bütün konuları içine alır. Bu çalışmada ortak tarihi geçmişe de sahip olan Kazak Türklerinin ve Türkiye Türklerinin kùltürlerinin, geleneklerinin, sosyal yaşamları, gündelik hayatları, her iki toplum tarafından da sahip çıkılan değerler; yeme-içme, evlilik, saygı, aile ilişkileri, insan ilişkileri ve bayramlar gibi konularda iki toplum arasındaki kùltürel benzerlikler ve farklılıkları gösteren davranışlar açıklanacaktır. Bu iki benzer toplum, nelere sempati duyar, nelere karşı tepki gösterir ve bu noktalardaki benzerlikler, farklılıklar nelerdir, daha önce benzer olan şimdi değişen değerler ve bunların sebepleri nelerdir gibi sorulara cevaplar ortaya konulmaya çalışılacaktır. Orta Asya topraklarında uzun yıllar bir arada yaşayan, yaşadıkları yere kendi adlarını veren Türk toplulukları, çeşitli sebeplerden dolayı (bu sebeplerin başında toprakların yetmemesi gösterilir) yapılan göçlerin de etkisiyle Doğu ve Batı olarak dağılıp yayılmışlardır. Bu yayılmanın etkisiyle yapılan kùltür alışverişlerinden günümüze kadar hangi değerler hâlâ devam ettirilmekte, hangileri değişmiş bunların bilgisi verilecektir.

Anahtar Sözcükler: kùltür, Kazak kùltürü, Türk kùltürü, benzerlikler, farklılıklar.

ABSTRACT

Culture tells about the way people live, the way societies live. The concept of culture, which forms our behavior in everyday and social life, creates a bridge that is passed through the past into the future, into the values of material and spiritual humanity, and to a person who lives within that culture by its environment. The concept of culture covers everything from the way a state, the way people rule, to justice, education, tradition and traditions. In this study, the cultures, traditions, social lives, daily lives, values owned by both societies of Kazakh Turks and Turkish Turks who have a common history; eating-drinking, marriage, respect, family relations, the cultural similarities and behaviors of the two communities will be explained on issues such as human relations and holidays. These two similar societies will try to answer questions such as what they sympathize with, what they react to, and what are the similarities, differences in these points, what are the same values now and what are the causes of them. Turkish communities, who have lived in

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Medya Anabilim Dalı, Karaman-Türkiye. E-posta: aliyabostanova@gmail.com. ORCID: 0000-0003-0082-3640.

central Asia for many years, named after themselves where they live, have spread out in the East and West, with the influence of migrations made for various reasons (such as the lack of land at the beginning). From cultural exchanges to cultural exchanges that have been influenced by this spread to the present day, what values are still being maintained and which have changed will be informed of them.

Keywords: culture, Kazakh culture, Turkish culture, similarities, differences.

Giriş

Orta Asya'da yer alan Türk topluluklarından en önemlilerinden birisi de Kazak Türkleridir. Bazı kaynaklarda Türkistan Türkleri olarak da geçen Doğu Türkleri eski dönemlerdeki savaşların, göçlerin ve düşmanların izlediği "parçalayıp yönetme" politikasıyla boylara ayrılmışlardır. Günümüzdeki Kazakistan Cumhuriyeti, Özbekistan Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti gibi devletler Türk adını kullanmadan yukarıda bahsettiğimiz sebepten dolayı boy isimleriyle devletler kurmuşlardır. Günümüzde isimler boy isimleri ile anılsa da her biri Türk'tür, soydaştır ve ortak bir maddi manevi geçmişleri bulunmaktadır.

Bu çalışmada Kazak Türkleri ve Türkiye Türklerinin etkileşimleri, kültürel benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulacaktır. Bu iki toplumun geçmişten bu zamana kadar hangi ortak kültür izlerini taşıdıkları, aile bağları, evlilik, hasta ziyaretleri, selamlaşma, misafirperverlik, günlük yaşamdaki sosyal hayat gibi konulardaki benzerlik ve farklılık taşıyan kültürel unsurlara yer verilecektir.

Birey, topluma kendini kabul ettirebilmek için, toplumda tutunabilmek için toplumun ahlaki olarak doğru gördüğü hareketleri sergileyecek, kötü görülen davranışlardan kaçacaktır. Bu doğrultuda bahsedilenler de kültürü oluşturmaktır. Kültür kavramı için pek çok tanım kullanılmaktadır. Sosyolojiden felsefeye pek çok alan kültür kavramını kendi bilimi içerisinde kullanmaktadır. Kültür en basit tabirle insanla, toplumla alakalı olanların tümüdür. Kültür, toplumların karakterlerini, yaşayış biçimlerini, gelenek-göreneklerini ve benzerlerinin tümünü içeren sosyal yapıdır. Kültür kelimesi Türkçeye, Fransızca bir kelime olan "culture" kelimesinden geçmiştir. Zijderveld'e göre kültür; insanların hep birlikte önemli, uğrunda mücadele etmeye değer, işlevsel buldukları her şeydir (2013: 33). Türk Dil Kurumu Güncel Sözlüğe göre kültür, tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin (URL-1) olarak geçmektedir. Tylor'a göre kültür veya medeniyet, en geniş etnografik anlamıyla alındığında, insanlığın toplumun bir mensubu olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, töre, yasa, görenek ve diğer tüm yetenekler ile alışkanlıkların oluşturduğu karmaşık bir toplamdır (Tylor, 1871: 91'den çev. Dabağcı, 2016: 91). Günümüzde kültür tanım-lamaları arasında en popüler kullanım Tylor'a aittir.

Kazak Türkleri ve Türkiye Türkleri: Kültürel Benzerlikler ve Farklılıklar

Selamlaşma her iki toplum için de önemli yer tutar. Türkiye Türklerinde bir eve, bir dükkâna vb. yere girerken genellikle “Selamünaleyküm” denir. Yalnızca bir yere girerken değil yolda, sokakta karşılaşılan insanlar da selamlaşırlar. Bazı yerlerde de “Merhaba” ifadesi kullanılır. Ayrılışlarda ise “Görüştürüz, Allah’a emanet ol, görüşmek üzere, güle güle, hoşça kal!” ifadeleri kullanılır. Dünya milletleri içerisinde en uzun selamlaşma yapanlardan biri de Kazaklardır. Resmîyette “selamlaşmak” kelimesinin karşılığı olarak “sälemdesu” kelimesi kullanılır, halk arasında da “amandasu”, “hâl, hatır sormak” kelimesi kullanılır (Otyzbay, 2021: 122). Kazak kültüründe selamlaşma kavramı için “selam sözün atası” ifadesi çok yaygındır. Kazaklar tarafından, günlük hayatta selamlaşmak için “Sälemetsiz be!”, “Merhaba, selam” ifadesi kullanılır. Bunun dışında erkekler genellikle birbirleriyle “Assalaumaaleyküm”, “Esselamüaleyküm” diyerek selamlaşır ve cevap olarak da “Vaaleykümessalam”, “ve aleyküm selam” denilir. Selamlaşma genellikle her iki toplumda da kişilerin birbirlerine sağ ellerini uzatıp el sıkışarak gerçekleştirilir. Bunlara ek olarak hâl, hatır sormak için “Amansız ba?”, “İyi misiniz?” denilir. Vedalaşırken de “Sau bolınız/Aman bolınız!”, “Sağ salim olun, Hoşça kalın!” ifadeleri kullanılır. Bunların dışında Kazakistan’ın özellikle güney bölgelerinde, gelin, aile büyüklerine eğilerek selam vererek onlara saygısını göstermektedir. Gelin, büyüklerinin önünden geçmemeli eğer yoldan büyükleri geçiyorsa onların yolunu kesmemeli ve onlara selam verip bekledikten sonra yoluna devam etmelidir. Yine güney bölgelerde gelinin, sabah erkenden kalkıp evdeki kendinden büyük kim varsa hepsine tek tek eğilerek selam vermesi gerekmektedir. Aksi takdirde büyükler tarafından saygısız bir davranış olarak görülmektedir.

Türkiye Türklerinde ve Kazak Türklerinde akraba, komşu ziyaretleri önemli bir ortak kültür özelliğidir. Her iki toplumda da misafire saygıda kusur edilmez. Ev sahipleri, misafirlere hürmet gösterir, misafir istediği kadar kalabilmektedir. Kazak dilinde misafir, “konak” kelimesi ile ifade edilir. Kazaklarda misafirler geri çevrilmez. Eğer evdekilerin önemli işleri varsa da misafir kabul edilir ve evde kalan diğer kişiler gelen misafiri karşılar, çay yapar ve sofraya hazırlar. Misafir ne zaman gelirse gelsin yemek hazırlamak gereklidir. Gelen misafir için temizlik, yiyecek, içecek gibi rutin hazırlıklar dışında koyun kesilir. Kesilen koyunla Kazak kültürüne ait olan “Beş Parmak” yemeği yapılır. Koyunun başı ve kendisi kazanda pişirildikten sonra misafire ikram edilir. Tavke Han’ın Yedi Yasasında “Evinize kim gelirse gelsin, onu misafir ederek koyun kesin ve karnını doyurun.” maddesi yer alır. Tarihte Kazak ev sahipleri misafirlerini güzel karşılamaz ve onu et tabağı ile ağırlamazsa, töre gereği han emriyle cezalandırılır (Orazaliyev, 1996: 180; akt. Demirci ve Bürkütbayeva, 2020: 199). Burada önemli olan misafire, pişen koyun başını da ikram etmektir. Misafir de kendisine sunulan koyunun başını bölerek; sofradakilere ikram eder, kulaklarını keser ve genellikle çocuklara verip

“Kulağın iyi duysun! Saygılı ol! Büyüklerin, sözlerini dinle!” der, dilini kesip “Şair ol!” diyerek sofradakilerle paylaşır ve bunlar gibi iyi dileklerde bulunur. Ancak Kazak inancına göre misafire ikram edilen bu koyun başına, babası sağ olanların dokunması yasaktır. Eğer babası hayatta olanlar bu koyun başına dokunursa babalarının vefat edeceği inancı vardır. Bu sebeple genellikle yaşlılara ve babası hayatta olmayanlara ikram edilir. Eğer misafirin babası sağ ise, sofrada babası sağ olmayan başka birisi koyunun başını keserek sofradakilere paylaşır. Ayrıca misafire sunulan koyun başının ağzı misafire bakması gerekmektedir. Bu, misafir ve ev sahibinin aralarındaki ilişkinin kesilmemesi ve iyi günlerin çoğalması gibi anlamlara gelir. Eğer koyunun başının arka tarafı misafire bakarsa, onun sevilmediği gibi kötü anlamlar ortaya çıkar. Misafirlere inek ve at etinin kelle kısmı ikram edilmez. Kazak kültüründe de misafir kapıda karşılanır, ayakkabı ile girilmez. Hatta önemli, yaşlı misafirler geliyorsa evdeki genç erkek, erkek çocuk, misafiri evin bahçe kapısında karşılayıp ibrik ile su ve havlu tutar; gelen misafirin elini, yüzünü yıkaması için. Büyükler de su tutanlara “Çok yaşa, yolun açık olsun!” diye bata verirler.¹

Türk kültüründe de misafir, misafire gösterilen hürmet ön plandadır. Gelen misafirin rızısıyla, bereketiyle geldiğine inanılır. Eve gelen misafirlere çeşitli ikramlarda bulunarak misafir memnun edilmeye çalışılır. Eve gelen misafir kapıda karşılanır. Türk kültür ve inancında misafir her zaman önemli bir yer tutmuştur. Ev sahibi misafire gereken azami hoş görü ve saygıyı göstererek ikramlarda bulunur. Anadolu’nun çoğu yerinde gelen misafire aç ve tok olup olmadığı sorulmadan sofranın açılması, Anadolu halkının misafirperverliğini göstermesi bakımından dikkate şayandır. Misafire açılan sofrada ev sahibi, imkânları dâhilinde yörenin en güzel yemekleriyle sofraya açarak ikramda bulunur (Toprak, 2019: 78). Diğer misafir ziyaretlerde gidilecek yer için uygun bir zaman seçilir ve gidilecek yere haber verilir. Diğer türlü habersiz gitmek ayıp karşılanır. Misafir, gittiği yer eli boş gitmez; küçük de olsa bir hediye almaktadır: Ev eşyası, tatlı, çocuklar için yiyecekler... Ev sahibi müsaitse misafiri kabul eder. Uygun değilse kısaca açıklamasını yaparak misafiri en yakın zamanda davet eder. Eve ayakkabı ile girilmez. Ayakkabısını çıkaran misafire terlik verilir. “Buyurun” diye eve davet edilir. Eve gelen misafire en rahat yer gösterilir. Misafir el üstünde tutulur. Ayrıca iade-i ziyaret de Türklerin kültüründe önemli bir yer tutar.

Toplu yapılan davetlerde (düğün töreni, nişan töreni, mevlitler gibi) ve diğer misafirliklerde çok önemli bir sebep yoksa davetlilerin katılma sorumluluğu vardır. Davetlilerin davete gelmemesi hoş karşılanmaz. Toplu davetler; düğün için, sünnet için, atlatılan kazalar için de yemek gibi ikramlarda bulunulur. Örnek olarak, Kazaklarda “Ceti Nan” adında, kötü bir şeyden kurtulduğu zaman ya

¹ Bata: Aksakallar, misafirler, hocalar, şairler, yazarlar, bilim adamları ve toplumda önde gelen insanlar tarafından sofraya başında, şükranlarını, iyi dileklerini, ulvi duygularını dile getirmek için söylenen övgü dolu, kafiyeli, anlamlı güzel sözlerdir (İsmail, 2002: 250).

da kötü bir rüya görüldüğü zaman yedi ekme yapılıp okunarak dua edilir ve komşulara dağıtılır. Komşular da “Nîetiniz qabul bolsın!” diye karşılık verir. Bunlar da iki toplumda ortak görülen geleneklerdendir.

Kazak ve Türkiye Türklerinde “aş verme” geleneği hâlen devam eden bir gelenektir. Ölen kişinin ruhunu huzura kavuşturmayı amaçlayan çeşitli yiyecekler ikram edilmektedir. Bu tür yemeklerin verilışı de belirli günlerde (3, 7, 20, 40, 52 ve sene-i devriye) olur (Bayat ve Cicioğlu, 2008: 150). Ayrıca Kazak toplumunda 40. güne kadar her Perşembe günü komşular, akrabalar toplanıp “shelpek” (pişi) yapılır. Eski Türklerde ölümle ilgili tüm tören, ziyafet ve kutlamaların ortak adı olan yog/yoğ kelimesinin karşılığı, Kazaklarda “as” şeklinde devam etmiş, yog kelimesi ise ölünün ardından yakılan ağıt/mersiyenin adı olan “yogtav/joktav” kelimesiyle Kazak dilinde varlığını muhafaza etmiştir (Ünal, 2008, 106). Her iki kültürde de cenaze ve hasta ziyaretleri kısa tutulur ve gidilirken boş gidilmemeye dikkat edilir. Meyve suyu, süt vb. şeyler ya da daha ihtiyaç olan şeyler götürülür.

Türkiye Türklerinde ve Kazak Türklerinde vefat eden kişiler en yakın vakit namazında defnedilir. Yakın akrabaları uzaktaysa çok geç olmamak şartıyla biraz bekletilebilir. Vefat eden kişinin cenaze namazına katılmak mecbur olmasa da bir mecburiyet gibi görülür. Ölen kişinin ardından yas tutulur. Eve gelen kişilere vefat eden kişinin hayrı için yemek ve çeşitli ikramlarda bulunulur. Komşular da o eve gelerek ölen kişinin akrabalarını teselli ederler, yemek götürürler, yapılacak işlere yardım ederler. Baş sağlığına gelen kişiler ziyareti kısa tutarlar. Ölen kişinin evinde televizyon açılmaz, gülmek, sohbet etmek hoş karşılanmaz. Türkiye Türklerinde vefat eden kişinin cenaze namazı için camilerde sela okunur, anons verilir ve mahalle sakinleri cenaze namazına davet edilir. Ayrıca Cuma namazı gibi bazı namaz çıkışlarında ölen kişinin hayrı için pişi, helva, lokma tatlısı gibi ikramlarda bulunulur. Kuran okunur ikramlarda bulunulur. Kazak âdetlerine göre birisi vefat ettikten sonra ailesi, yakınları bir araya gelir, ağıt söylerler, acılarını paylaşırlar. 40 gün eğlence yerlerine gitmezler, yas tutarlar. Kadınlar başlarını örter. Türkiye Türklerinde bayramlarda, özel günlerde mezar ziyaretleri yapılır, mezar sulanır ve Kuran okunur ama Kazaklarda mezar ziyareti için böyle bir kaide yoktur. Türklerde komşular, akrabalar, dostlar baş sağlığına gelir ve “Başınız sağ olsun, Allah rahmet eylesin, Mekânı cennet olsun” gibi ifadeler kullanır. Cevap olarak da “Dostlar sağ olsun” denir. Kazaklarda ise vefat eden kişi için “Jatkan jeri jaylı bolsın!”, “Nur içinde yatsın!” ya da “Artında kalgan urpaklarına Alla ömir bersin!”, “Geride kalan soyuna Allah ömür versin!” ifadeleri kullanılır. Türk geleneklerine göre ölen kişinin ayakkabıları, ucu dışarıya bakacak şekilde kapıya konur. Bunun amacı ölüm evden uzak olsun demektir ya da yabancı kişilerin evde vefat eden birinin olduğunu anlaması için yapılır. Ayrıca ölen kişinin kıyafetleri fakirlere dağıtılır. Kazak geleneklerine göre ölen kişinin kıyafetleri hatıra amaçlı saklamak için yıkanarak akrabalarına verilir.

Türkiye Türklerinde bazı komşuluk ritüelleri şöyledir: Yeni komşuya “hoş geldin”e gitmek ve bir ihtiyacının sorulması, komşuyu sabah kahvesine, akşam çayına davet etmek, eşler birbirini tanıyıp dostluk ederse aile ziyaretleri yapılması, komşuda bir hasta varsa yoklamak, komşuda düğün varsa onun hazırlıklarına yardım etmek, komşunun evinde ölüm varsa ona destek olmak, davetlerde gerekli eşyalar, kap, kacak yardımı yapmak, pişirilen yemekten komşuya da ikram etmek gibi... Kazak Türklerinde yeni taşınan komşuya yemek, çay ikramı vb. şeyler yapılmasa da diğery ritüeller Kazak Türklerinde de görülmektedir.

Kazak Türklerinde “Jarapazan”, “Ramazan”, Qazak debiyeti adlı ansiklopedide iftar zamanı için yani “awızaşar”, “ağızaçar” olarak da söylenmektedir (zdemir, 2015: 129). Ramazan ayındaki iftar davetleri de her iki toplum için önemli yer tutar. Gelecek olan misafir genellikle eli boş gelmez, sofrada yemek için tatlı vb. gibi şeyler alır. İftar saatine yakın bir zamanda gelerek ev sahibi ile sohbet edilir ve iftar saati yaklaştığında beraber sofraya oturularak ezanın okunması beklenir. Kazak Türklerinde köylerde yaşayanlar genellikle Ramazan yemeği için davet verecek kişi, köyün imamına haber verip, tarih ayarlar ve köy ahalesine bildirilir. İmama haber verilmesinin sebebi köydeki evlerde her gün başka bir evde davet verilmesidir.

Her iki toplumda da yaşlılara sayđı ön plana çıkar. Yaşlılar eve girdiğinde küçükler kalkar. Yaşlıların yanında uzanmak, bacak bacak üstüne atmak hoş karşılanmaz. Herhangi bir konuşma yapılacaksa sze yaşlı olan başlar. Toplu taşıma araçlarında yaşlılara yer verilir, yaşlıların bir işi varsa yardım edilir. Yaşlılara hürmet gösterilir. Türkiye Türklerinde genellikle gençler, yaşlı olanların elini öperek selamlaşır. Türkiye’de yaşlı insanlara “dede, hacı, emmi, nine, ana, ebe” gibi hitaplar söylenir. Kazakistan’da ise yaşlı erkeklere “ata, ağa, ağay (gelinler söyler), köke (erkek çocuklar söyler)” denir. Yaşlı kadınlar için de “tate, apşe, apa (en yaşlı olanlara)” gibi kelimeler kullanılır. Ayrıca gelinler de kocalarının kardeşlerine ismiyle hitap ederse bu da hoş karşılanmaz. İsimleri yerine “ağay (büyük erkekler için), erke bala (küçük erkekler için), apşe (büyük kızlar için), tre bala (küçük kızlar için)” bu isimlerle seslenir. Kazakistan’da ve Türkiye’de yaşlılara sayđı çocukluktan itibaren öğretilmeye başlanır. Bununla beraber Kazak kültüründe kişi kendinden büyüklere asla “sen” diye hitap etmez. Her zaman “siz” dilinde hitap eder. 2018’de Dünya Sağlık rgtnn yaptđđı bir ankete 101 devletten 150 bin kişi katılmıştır. “Yaşlılara sayđı gösteriyor musunuz?” temalı yapılan araştırmanın sonucunda büyüklere sayđı gösterme oranının oldukça azaldđđı ortaya çıkmıştır. Bu araştırmanın istatistiklerine göre yaşlılara sayđı gösterme oranı en yüksek 3. ve 4. lke Türkiye ve Kazakistan olmuştur (URL-2).

Türkiye’de de Kazakistan’da (Kazakça-sndet) sünnet dğnu yayđın bir dini gelenektir. Kazak Türklerinin halk kültüründe erkeklerin geçiş dönemi olan sünnet işlemi için çocuk ata biner yaşa gelmelidir yani üç yaşa gelen erkek çocugn sünnetinin yapılması gerekmektedir. Kazak Türkleri İşlam dinine göre oğul-

larına mutlaka sùnnet ayini yaparlar ve bu vesileyle sùnnet töreni (sùndet toyu) düzenlerler. Sùnnet, çocuklar küçük yaşlardayken (3, 5 veya 7) yapılır. Kazak Türklerinin kùltürüne göre çocuk tek sayı yaşında sùnnet ettirilmelidir. Kazak Türklerinde yaz mevsiminin çok sıcak olan aylarında sùnnet yapılmamaya özen gösterilir daha çok ağustos, eylül, ekim aylarında sùnnet yapılmasına dikkat edilir (Nauanova, 2020: 141). Türkiye’de de çocuklar genellikle altı yaşını doldurduktan sonra sùnnet edilse de günümüzde bu özellik aileden aileye değişmektedir. Sùnnet olmanın tam bir yaşı yoktur. Genellikle dini açıklamalar esas alınır. Her iki toplumda da sùnnet olan çocuğa sùnnet kıyafeti giydirilir. Kazak Türklerinde buna “sùndetjeide” adı verilmektedir (Nauanova, 2020: 142). Türkiye Türklerinde “kirve” adı verilen sùnnet sırasında çocuğu tutan, masrafları karşılayan kişi Kazak sùnnet düğünlerinde yoktur. Ayrıca düğünde çağrılan misafirlere yemek, pasta gibi çeşitli ikramlarda bulunulur.

Türk ve Kazak toplumunda aile-akrabalık ilişkileri oldukça güçlüdür. Kazak toplumunda “otbası” ile ifade edilen ailede anne baba, erkek çocukları evlendikten sonra torun sahibi olsalar da hep beraber yaşamaya devam ederler (Shadkam, 2021: 117). İki toplumda da ev idaresinin hâkimi genellikle babadır. Evin günlük ihtiyaçları, çocukların ihtiyaçları ve evle ilgili alınan önemli kararlarda son söz babaya aittir. Ama “Yuvayı dişi kuş yapar.” sözünü de unutmamak gereklidir. Ev işleri kadının sorumluluğunda olsa da çalışan anne ve babadan dolayı günümüzde bu azalmıştır.

Kazak geleneklerine göre, Kazaklar 7 kuşaa kadar atasını, soyunu bilmekte sorumludur. Bu 7 kuşak içerisinde evliliğe izin verilmez. Başka boydan ve o 7 kuşaktan kesişmeyen birisiyle evlilik yapılması doğrudur. Kazak büyükleri, yedi atasına bakarak kim olduklarını belirlemekle yetinmemiş, “kızı yedi nehirden geçirerek al” diye, eş seçerken onun kökenini, soyunu kontrol edip almak gerektiğini çok önemsediklerini vurgulamışlardır (Kozgambayeva, Yegizbaeva ve Urazbayeva, 2021: 48). İki toplumda da evliliğe engel olan bazı durumlar vardır; akrabalarla, aynı soydan olan akrabalarla evlenilmez. Bazı yerlerde ise amca, dayı, teyze gibi üçüncü dereceden olan akrabaların çocuklarıyla yani kuzenlerle evlilik yapılmaktadır. Ayrıca eskiden ailedeki çocuklar yaş sırasına göre evlendiriliyordu fakat bu özellik günümüzde geçerliliğini kaybetmiştir. Kazak kùltüründe düğün merasimlerinde önemli olan bölüm “Betaşar”, yani gelinin yüzünü açma bölümüdür. Geleneęe göre gelinin yüzü betaşara kadar yakın akrabaları hariç, gelen misafirlere gösterilmez. (Turumbetova: 2017: 42). Bu uygulamanın bir benzeri Türkiye Türklerinde de vardır ve “yüz görümlüğü” diye anılmaktadır. Erkek, gelinin duvağını açmak için ona yüz görümlüğü adı verilen genellikle altın takı olan hediye vermelidir. Türk toplumunda evlilikten önce söz kesilir, sonra nişan olur ve düğün yapılır. Kız isteme adeti olmazsa olmazlardandır. Erkek tarafı anne ve babasıyla eğer yoksa da bir başka aile büyüğüyle kız evine gider. Gi-derken çiçek ve çikolata götürür. Kısa bir hasbihal yapıldıktan sonra Türk kahve-

leri gelir. Kahve içeceği Türklerde önemli yer tutar. Türk kùltüründe kız istemeye gelenlere çeşitli yiyeceklerin yanında bir de Türk kahvesi ikram edilmektedir. Bazı bölgelerde gelin adayı damat adayının kahvesine şeker yerine tuz koyar; böylelikle damat adayının kendisini ne kadar çok sevdiğini ölçmüş olur. Yani damat adayı acı kahveyi içerse genç kız için her şeyi yapabileceği, hatta acı kahve bile içebileceği inancı vardır (Demir: 2016: 4). Kahvenin tadı ne kadar kötü olursa olsun damat adayı o kahveyi içmek zorundadır. Bu bir gelenektir. Kahvenin yanında su ve lokum da ikram edilir. Konuşmaya aile büyüğü başlar. Kız istenirken “Allah’ın emri, peygamberin kavliyle” denir. Kız verildikten sonra her iki taraftan da birer aile büyüğü tepside kurdeleyle gelen yüzükleri takarlar, kurdeleyi keserek birbirlerine iyi temennilerde bulunurlar. Kız isteme merasimlerine genellikle kalabalık gidilmez ailenin yakınları gider. Çiftler arasındaki ilişkinin resmîyet kazanması için aile büyüklerinin eşliğinde söz kesilir. Çiftler sağ eline bu yüzükleri takarlar. Sol ellerinde yüzük olduğu zaman ise evli anlamına gelmektedir. Sözdən sonra akrabalara ve dostlara haber verilerek nişan yapılır. Nişan için düğünün provası da diyebiliriz. Kız evi tarafından düzenlenen nişan merasiminin masraflarını oğlan evi karşılamaktadır. Nişan, ailenin maddi durumuna göre kızın evinde veya bir salonda düzenlenmektedir. Bölge bölge değişmekle birlikte aileler birbirlerine nişan bohçası göndermektedir. Bohçanın içinde havlu, bornoz, birtakım giyecekler, parfüm, makyaj malzemesi vb. hediyeler bulunmaktadır. Nişan merasimi sırasında yüzükler takılır ve aileler nişanlanan çiftte hediyeler takdim eder. Nişanlılık süresi çiftin isteğine göre farklılık göstermektedir (Aşkar, 2021: 12-13). Nişandan sonra düğün yapılır, eğlenilir ve resmi nikâh yapılır. Ayrıca düğünden önce kız tarafının yaptığı kına gecesi de Türkiye Türklerinin önemli bir geleneğidir. Kız evinde yapılan bu merasimine gelin tarafının arkadaşları ve kadın misafirler katılır. Türklüler söylenerek gelinin ellerine kına yakılır. Düğünlerde gelin, beyaz bir gelinlik giyer. Resmi nikâhın yanında dini nikâh da yapılır. Dini nikâh resmi nikâhtan önce veya sonra yapılabilir. Dini nikâhta bir imam çağrılır ve sorular üç kez şahitlerin huzurunda sorulur. Daha sonra mihr yapılır. Mihr, nikâhın sonucu olarak erkeğin kadına vermesi gereken para veya maldır. Düğünden önce de sadece kız tarafı için yapılan kına eğlencesi vardır. Düğünde gelin ve damada hediyeler verilir. Yeni evlenen kişilere de mutfak eşyaları, ev eşyaları gibi hediyelikler verilebilir. Bu hediyelerin yanında altın takma ya da para takma olayı da vardır. Ayrıca düğün evine bayrak asılır.

Kazak Türklerinde kız isteme uygulaması, kız ve erkek tarafının anlaşması ve hediyeleşmesiyle başlamaktadır. İlk olarak erkek tarafından kız tarafına bir grup kızı istemeye gitmektedir. Giderken yanlarında iyi bir cins at ya da deve, pahalı halı, elmas gibi şeyler götürerek kız tarafına “qalıñ/başlık” verilir. Kızın babası da oğlana “çapan” adı verilen giysiyi gönderir. Kız istenmeye gidilirken kıza baştan aşağı yeni kıyafetler ve yengelerine özel kumaşlardan dikilmiş hediyeler alınmaktadır. Kız verildikten sonra da oğlan kızı görmeye gider. Bu aşama-

da da kızın istediği hediyeler götürülür ve oğlana 11 “kiyit” verilir. Ođlan kızı ancak başlık ödendikten sonra görebilmektedir (Çetindađ, 2007: 220-222’den akt. Aşkar: 2021: 10-11). Erkek tarafının kıza takı takması olayına “quda túsüü” denir. İki aile de birbirine hediyeler verir. Kızın evinde düğün gibi tören yapılır. Daha sonra kız erkek tarafına gider ve erkek tarafında düğün yapılarak dini nikâh yapılır. Düđünler genelde “betaşar”dan sonra olur. Resmi nikâh da genellikle erkek tarafındaki düğünde yapılmaktadır. Düğün merasiminde Türkiye Türklerindeki gibi para takma olayı yoktur fakat zarfın üstüne para veren kişi adını yazarak evlenen kişilere verilmesi geleneği vardır. Bunların dışında at, inek gibi mallar da düğün hediyesi olarak verilebilir. Kızın akrabaları kıza altın takar, erkek tarafı da erkeğe para vererek evlenen çifte yardım eder. Kazaklarda görücü usulü evlilik çok eski zamanlarda olsa da uzun yıllardır görücü usulü evlilik yoktur.

Türkiye Türklerinde kız isteme, bayramlar gibi önemli günlerde kahve kùltürü olduğu yukarıda söylenmiştir. Günümüzde kahve kùltürünün yerini çay almıştır. Kahve içme kùltürü genellikle bayram ziyaretleri, kız isteme törenleri gibi yerlere mahsus olmuştur. Kazak kùltüründe de bu tarz önemli günlerde kıımız ve şubat (deve sütü) misafirlere ikram edilir. Ayrıca Kazak yemeklerinde at eti çok tercih edilir. At etinden yapılan kùltürel bir yemek olan “qazı” önemli, büyük misafirlere ikram edilmektedir. Keçi eti ise Kazak kùltüründe en az tercih edilen ettir.

Kazak Türklerinde “şaşuv” adındaki gelenekte iyi, hayırlı bir haber alındığı zaman (birisi ev sahibi olduğunda, düğün olacağı vakit, uzun yıllardır görüşmeyen akrabaların buluşması gibi) mutlulukları paylaşmak için kadınlar eline aldıkları şeker, qurt (katı peynir), bavırsak (kızarmış hamur) gibi şeyleri saçarlar. Türkiye Türklerinde buna benzer bir gelenek vardır ama bu gelenek yalnızca düğünlerde yapılır; gelin evden çıkarken o esnada buğday, şeker, bozuk para, leblebi gibi şeyler saçılır ve bunları çocuklar toplarlar.

Kazak Türklerinde bazı durumlarda (anne-babanın ölümü gibi), yaşı anne ve baba oğlunun büyük çocuğunu, yani torununu (kız veya oğlan fark etmez) kendisine evlat olarak alırlar ve büyütürler. Bu olay ölüm gibi sebep olmadığı zaman da yapılabilir. Çocuğun baba ve annesi onlara kardeş gibi davranır. Artık o dedesinin çocuğudur. (İsmail, 2002: 174).

Yolcunun arkasından su dökmek başka bir Türk geleneğidir. Kazaklarda ise böyle bir âdet yok ama “Bata vermek” diye bir kùltür var. Uzun yolculuğa çıkacak kişiler için komşular, akrabalar toplanıyorlar ve “bata veriyor”. Ellerini dua eder gibi birleştirecek iyi dileklerini, yolculuğun iyi geçsin gibi dua benzeri şeyler söylüyorlar. “Bata vermek” kùltürü misafirlik için de vardır. Bu olaya da “bata qayru” deniyor. Misafire hazırlanan sofraya için yemek yemeden önce yine dualar ediliyor. Normal yemeklerden sonra da sofradaki büyükler yine “bata vererek” sofralarının bereketli olması için dualar ediyor, şükrediyorlar. “Bata vermek”

düğün, bayram, yemek gibi önemli olan bütün olaylarda tekrarlanıyor. Kazaklar için aştan (yemek) daha büyük sayılan, daha değerli hiçbir şey yoktur. “As-adamnın arqawı”-Aş insanın güç kaynağıdır. Kazakların sofraya düzeni ve yemek servisi bir bakıma Eski Türklerin protokol düzenidir. Sofraya büyükler bağdaş kurarak, kadınlar ve gençler de genellikle diz üstü otururlar. Yemek sağ elle yenir. Sofradaki büyük başlamadan küçükler yiyemezler.

Sonuç

Bu çalışmada tarihi ortak olan bu iki topluluğun toplumsal ve kültürel davranışlarındaki benzerlikler ve farklılıklar anlatılmıştır. İki toplumun kültürel davranışlarında, âdetlerinde farklılıktan daha çok benzerlikler göze çarpmaktadır. Kazak toplumu ve Türk toplumunun davranışlarındaki bu ortaklık toplumların geleneksel kültürel özellikleriyle millî değerlerini oluşturmuştur. Tabii ki her ülkede bölgeden bölgeye göre değişen farklılıklar vardır. Bu davranış değerlerinden bazıları geçmişten günümüze hâlâ devam etmekteyken bazıları unutulmuştur. Unutulan bu kültürel özelliklerin temel sebebi hızla gelişen teknolojiyle şehirleşen modern hayatın yaşamlarımızda etkin rol oynamasıdır. İnsanlar ister istemez modernizme adapte olmuştur. Fakat görüyoruz ki bu iki toplum gelenek göreneklerine geçmişten beri sahip çıkmaktadır. Coğrafi sınırlardan dolayı iki ülke uzak düşse de kültürlerindeki ortak izleri koruyup sahip çıkmışlardır. Sadece Kazak ve Türk kültürü değil, bütün Türk kökenli halklarının tarihi ve kültürü incelenmelidir. Bu tarz çalışmaların arttırılması için gayret gösterilmelidir. Örneğin, Kazakistan’ın Türkistan şehrinde kurulan Türkistan TV adlı haber kanalı sadece yerel halka değil tüm Türk ülkelerine 5 dilde yayın yapmayı amaçlıyor (URL-3). Ayrıca Türk Konseyi gibi ortak girişimler Türk toplumlarının kültürel etkileşimini daha da canlandıracak ve ayakta tutacaktır. Bu tarz girişimlere ve projelere destek verilerek Türk toplumlarının yakınlıkları, benzer geleneklerinin ortaya konulması önemli bir konudur.

Kaynakça

- Aşkar, Sibel (2021). *Kazak Türkçesinde Evlilikle İlgili Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayat, Fuzuli ve Cicioğlu, M. Nurullah (2008). “Türklerde Cenaze Törenleri Bağlamında Mevlid Okuma Geleneği”. *Manas Üni. SB Dergisi*, 10(19): 147-155.
- Demir, Bahar ve Topbaşoğlu, Keziban (2016). “Türk ve Rus Halklarında Eskimeyen Gelenek Düğün”. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi SBE Dergisi*, 2(1): 1-18.
- Demirci, Hikmet ve Bürkütbayeva, Şınaray (2020). “Kazak Misafirperverliği: Ülüş, Misafir Ağırılama ve Tabak Kültürü”. *Milli Folklor*, 126: 198-209.
- İsmail, Zeyneş (2002). *Kazak Türkleri*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

- Kozgambayeva, G. vd. (2021). "Kazak Kültüründe 'Yedi Ata' Kavramı ve Yedi Kuşağa Kadar Evliliğin Yasaklanması Geleneği". *Milli Folklor*, 129: 45-57.
- Nauanova, Gülzana (2020). "Kazak Türklerinde Sünnet Töreni". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 47: 139-145.
- Özdemir, Aşur (2015). "Kazak Kültüründe Jarapazan". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 40: 121-146.
- Shadkam, Zubaid (2021). "Sosyal Antropoloji Yaklaşımlarına Göre Kazaklarda Akrabalık Kavramı". *Milli Folklor*, 131: 113-122.
- Şimşir, Nahide (2008). *Kazak Tarihi ve Kültürü Araştırmaları*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Toprak, Abdulhamit (2019). "Türk Kültüründe Misafirperverlik ve Sofra Açmak/ Sofra Çekmek (Samsun Örneği)". *Mecmua*, 7: 74-81.
- Turumbetova, Janagül (2017). "Kazak Aile Yapısında Gelinin Rolü". *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(2): 40-46.
- Tylor, Edward Burnett (2016). "Kültür Bilimi". Çev. Esra Dabağcı. *ViraVerita E-Dergi*, 4: 91-110.
- URL-1: "Kültür". <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 29.04.2022).
- URL-2: "Etik: Yaşlılara Saygı". <https://youtu.be/3ly3S9V3tF0> (Erişim: 22.12.2021).
- URL-3: "Türkistan'da yeni bir TV kanalı açılacak". <https://egemen.kz/article/265577-turkistanda-dganha-telearna-ashylady> (Erişim: 20.12.2021).
- Ünal, Fatih. (2008). "Kazak Türklerinde Defin Merasimi ve Aş Verme Geleneği". *Bilig*, 45: 103-130.
- Zijderveld, Anton C. (2013). *Kültür Sosyolojisi Kültür Sosyolojisine ve Metodolojisine Giriş*. Çev. Kadir Canatan. İstanbul: Açılımkitap.

Çalışmanın yazarı/yazarları "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın/yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

The author / authors of the study declared the following points within the framework of the "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Declaration of Conflicting Interests: The author(s) has/have no potential conflict of interest regarding research, authorship, or publication of this article.

Author Contributions: All sections of this article have been prepared by a single author.